

תרצה יהודה – מפקחת הוראת עברית
הרב יעקב אלבירט – מפקח כולל

זיקהל ו-פקודי שנת ה'תשע"ט עלון 28

"זיקראו בספר ויבינו במקרא" (נחמיה ח: ח)

הגייה נכונה והסבר לתורה ולמפרשיה

וי"ו החיבור

וי"ו החיבור מנוקדת בדרך כלל בשווא – **וְאֶרְבֶּן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִיִּים** (לה, ו)
באותיות בג"ד כפ"ת שאחרי וי"ו החיבור לא יבוא דגש קל – **וְכָל-זֹכֶם-לֵב** (לה, י)
לפני חטף, וי"ו החיבור תקבל את תנועת החטף – **וְעֵצֵי שֵׁטִים** (לה, ז) **וְזוֹשְׁקֵיהֶם**
לפני אות שוואית ולפני האותיות בומ"פ תנוקד וי"ו החיבור בשורוק – **וְלִשְׁמֹן**
הַמִּשְׁוֹזָה (לה, כח) ; **וּבְזֹרְשֵׁת ... וּבְזֹרְשֵׁת עֵץ**" (לה, לג) ; **גְּבִיעֵיהָ כַּפְתָּרִיהָ**
וּפְרוֹזִיָּה מִמְּנֵהָ הָיוּ (לז, יז).
וי"ו החיבור מנוקדת בקמץ אם המילה שאחריה פותחת בהברה מוטעמת – **וְהָב**
וְכֶסֶף (לה, ו) ; **וְזוֹזוּ וְנָגַם וְטַבַּעַת וְכוּמָזוּ**" (לה, כב)

ה"א הידיעה

ה"א הידיעה מנוקדת בדרך כלל בפתח ואחריה בא דגש חזק – **אֶלֶּה הַדְּבָרִים**
(לה, א) ; **וּבְשָׂמִים לְשֹׁמֵן הַמִּשְׁוֹזָה וְלִקְטָרֶת הַסָּבִיִּים** (לה, ח)
לפני האותיות אי, רי, עי לא קמוצות תנוקד ה"א הידיעה בקמץ. באותיות אי, רי,
עי אין דגש ולכן תנועת הפתח מתארכת לתנועת קמץ כתשלום דגש. – **כָּל-הַעֲשֵׂה**
בֹּו מִלְּאֲכָה (לה, ב) ; **מִזְבֹּז הָעֵלָה** (לה, יז) ; **לְזוֹבֵר אֶת-הָאֵהָל** (לו, יח) ; **אֶת-**
הָאֶרֶץ (לה, יג) ; **וְהַטּוֹר הָרְבִיעִי** (לט, יד) ; **בְּתוֹךְ הָרְבִיעִים** (לט, כה).
לפני חי, עי, הי קמוצות, בהברה לא מוטעמת, תנוקד ה"א הידיעה בסגול. – **אֶרְצֵי**
הַזֹּזֵר (לח, לב) ; **כָּל-הַזֹּהָב הָעֵשׂוֹי לְמִלְּאֲכָה** (לח, כד).

לפני חי שאינה קמוצה תנוקד ה"א הידיעה בפתח. - וַיָּבֹאוּ כָּל-הַזֹּזְכָמִים (לו, ד) ;
הַיְרִיעָה הַזֹּזְכָרֶת הַשְּׁנִית (לו, יז).

ל' השימוש

לפני שם עצם לא מיודע תנוקד לי השימוש בדרך כלל בשווא.

לפני שווא לי השימוש תנוקד בחיריק - לְשֹׁמֵן הַמְשִׁיזָה וְלִקְטָרֶת הַסְּבִימִים (לה, ח).
לפני שם עצם מיודע תקבל לי השימוש את תנועת ה"א הידיעה שנשמטה ודגש
חזק יבוא באות שאחריה - וְשֹׁמֵן לְמֵאוֹר (לה, ח).

לפני שם עצם מיודע שמתחיל באות אי תנוקד לי השימוש בקמץ כתשלום דגש.
לפני שם עצם מיודע שמתחיל באות חי תנוקד לי השימוש בפתח, בלי תשלום דגש
- וְאַבְנֵי מַלְאִים לְאֶפֶוד וְלֹחֶשֶׁן" (לה, ט).

וי"ו ההיפוך

וי"ו ההיפוך מעבר לעתיד:

ההוראות להקמת המשכן ניתנו בלשון עבר בצירוף וי"ו ההיפוך ההופכת את
הפעלים ללשון עתיד.

וי"ו ההיפוך מעבר לעתיד מנוקדת כמו וי"ו החיבור - וְעָשׂוּ, וְלִקְחוּתָּ, וְשִׁבְתָּ,
וְעָשִׂיתָ, וְנָתַתָּ, וְשִׁבַּצְתָּ, וְהִלַּבְשִׁיתָ, וּמְשִׁיזָתָּ, וּמִכְלָאתָ.

וי"ו ההיפוך מעתיד לעבר:

ביצוע העבודה על ידי משה מתואר בפעלים בלשון עתיד, אך וי"ו ההיפוך הופכת
אותם ללשון עבר.

וי"ו ההיפוך מעתיד לעבר מנוקדת בפתח ואחריה דגש חזק באות י - וַיַּעֲשׂוּ,
וַיִּתְּנֵם, וַיִּכְתְּבוּ, וַיִּרְכְּסוּ, וַיָּבִיאוּ, וַיַּצְאוּ וַיִּקְהָלוּ.

י שוואית לא תקבל דגש אחרי וי"ו ההיפוך - וַיִּכְסוּ, וַיִּדְבְּרוּ.

כינויי שייכות

אֶת־אֱהֹלָן וְאֶת־מִכְסֵהוּ | אֶת־קַרְסֵיוֹ וְאֶת־קַרְשָׁיו | אֶת־עַמּוּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו (לה, יא).
וְאֶת־כַּלְיָהּ וְאֶת־גְּרוֹתֶיהָ (לה, יד).

בנטייה של כינויי השייכות בשמות עצם ברבים תופיע האות י לפני אותיות הכינויים.

סמיכות

סמיכות של שם עצם ביחיד:

וְאֶת־מוֹבָזוֹ הַקְּטָרֶת וְאֶת־מִסְךָ הַפְּתוּזוֹ ; לְמוֹכָר הַזְּזוּשֵׁת וּבִנְפֹרֶד: מִכְּבָר ; אֲרִבְעַת הַפָּאֵת.

בהברה האחרונה של הנסמך (המילה הראשונה בצירוף), הקמץ או הצירה (תנועה גדולה) השתנו לפתח (תנועה קטנה).

וְהָיָה הַתְּנוּפָה - חִיטּוּף: הקמץ הופך לשווא והקמץ בהברה השנייה הופך לפתח.

בשמות המלעיליים-הסגוליים ניקוד המילה נשמר בסמיכות: וְאֶת שֵׁמוֹן הַמְּשֻׁזָּה וְאֶת קְטָרֶת הַסַּמִּים.

סמיכות של שם עצם ברבים - פירוק צרור שוואים נעים:

פתח במקום שווא: קַרְסֵי וְהָב - בְּקַרְסֵים ; אֲדָנֵי־כֶסֶף - אֲדָנִים ; קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן - קַרְשֵׁים ; אֲבָנֵי הַשָּׁהָם - וְהָאֲבָנִים ; קַלְעֵי הַזֹּצָר - קַלְעִים.

חיריק חסר במקום שווא: הַבְּרִי הַבְּרִית - הַבְּרִים ; יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן - הַיִּתְדֹת ; כְּתֹפֶת הָאֹפֶד - שְׁתֵּי כְּתֹפֶת.

הסבר התופעה - "פירוק צרור שוואים נעים":

בראש מילה לא יופיע רצף של שני שוואים נעים, על כן השווא הראשון מתחלף לתנועה קטנה שהיא בדרך כלל חיריק חסר או פתח והשווא שנוטר נקרא שווא-מרחף.

נדגים זאת במילה 'קָרְסִים' – בצירוף סמיכות הקמץ שבאות ר' צריך להיחטף בגלל התרחקות הטעם ולהפוך לשווא. אך כדי למנוע שני שוואים רצופים בראש המילה, השווא באות קי הופך לפתח. כך קיבלנו את המילה קָרְסִי. השווא באות ר' שמקורו בקמץ, נקרא "שווא מרחף".

המילים זֹכָם, זֹכְמָה, זֹכְמָה בנפרד ובנסמך

וְכָל־זֹכָם־לֵב בְּכֶם – עקב התרחקות הטעם בסמיכות, הקמץ בהברה הראשונה נחטף לשווא נע אך כיוון שזוהי אות גרונית, השווא הנע הופך לחטף פתח. הקמץ בהברה השניה מתקצר לפתח.

וְכָל־אִשָּׁה זֹכְמַת־לֵב – יש כאן פירוק צרור שוואים נעים, כיוון שבנפרד האות חי מנוקדת בחטף פתח שהוא שווא נע, וקמץ באות כי שנחטף כתוצאה מהתרחקות הטעם בסמיכות. כדי שלא יהיו שני שוואים נעים בראש המילה, השווא באות חי הפך לחטף פתח. השווא באות כי הוא שווא מרחף כיוון שמקורו בתנועה.

מִלֵּא אַתֶּם זֹכְמַת־לֵב – הקמץ בהברה האחרונה התקצר לפתח והאות ה"א הפכה ל- תי.

שמות ופעלים

שורשים בפרשה המופיעים בשמות ובפעלים

השורש סכ"ב – מלשון כיסוי

וְסִכְתָּ – דגש חזק משלים עקב ההתלכדות של שתי אותיות השורש כי. **וַיִּסְךָ**.

הַמְסָךְ – שם עצם מהשורש סכ"כ.

וְאֵת פָּרְכַת הַמְסָךְ (לה, יב) – מפרש רש"י: פָּרְכַת הַמְסָכָה; כָּל דְּצָר הַמְּגוֹ, בֵּין מְלַמְעָלָה בֵּין מְפַנְגָּל, קְרוּי מְסָךְ וּסְכָךְ, וְכֵן סִכְפָּ בְּעֵלּוֹ (איוב א'), הַנְּגִי סָךְ אֶת דְּרָכָךְ (הושע ב').

השורש רו"מ והשורש התנייני תר"מ

כָּל־מְרִים תְּרוּמַת כֹּסֶף (לה, כד)

דִּבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְוֹזוּ־לִי תְרוּמָה בְּמֵאת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִּקְוֹזוּ
אֶת־תְּרוּמֹתַי (כה, ב)

השורש תר"מ הוא שורש תנייני (=שני, מארמית) שנגזר מהמילה תרומה.

שורש תנייני הוא שורש הנגזר משם עצם או משם פעולה, כאשר לקחו חלק מאותיות השורש הראשוני והוסיפו להן אחת המוספיות. משם העצם תרומה נלקחו אותיות השורש המקורי רי ו- מי והאות תי שהיא חלק מהתבנית של תרומה.

השם תרומה - משקל תְּקַטְּלָה. עה"פ וי"ו אינה נהגית אלא משתנה לאם קריאה וכך נתקבל השורוק.

השורש טו"ה

וְכָל־אִשָּׁה זֹכְמֹת-לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מִטְּוֶה (לה, כה)

במקרא שתי מילים יחידות משורש זה שמשמעותו שזירה.

מִטְּוֶה - שם עצם במשקל מְקַטְּל, כמו מְבַרַּג.

במילה מִטְּוֶה עה"פ מנוקדת בסגול ולא בצירה. תופעה זו קיימת בשמות ובפעלים מגזרת נל"י: מִשְׁתָּה, מְרַעָה, יִבְנָה וכדי.

השורש נד"ב

פעלים בבנין קל: נָדַב, נָדְבָה רוּזוּ

שמות: נָדִיב לֵב, נָדְבָה

השורש צפ"י

השורש במשמעות כיסוי יבוא בבנין פיעל בלבד: וְצָפָה, וַיִּצְפֶּה, וַיִּצְפֶּהוּ

השורש פק"ד

שם עצם: פְּקוּדֵי הַפְּקָדִים. שם העצם מופיע ברבים בלבד.

פֶּקֶד בַּבַּיִת פּוֹעֵל.

אנו מוצאים שורש זה בבניין פועל במקום נוסף – פֶּקֶדְתִּי (ישעיה לט, י).
שורש זה מופיע בבניינים נוספים.

שם המספר

שם המספר בלשון זכר

שְׁמֹנֶה עָשָׂר, עָשָׂר אֲדָנִים, שְׁנַי אֲדָנִים וְזֹמְשָׁה בְּרִיזוֹם, אַרְבָּעָה עֲמוּדֵי
שָׁטָיִם, שְׁלֹשָׁה גְבָעִים, וְשֵׁשׁ קָנִים

שם המספר בלשון נקבה

שְׁתֵּי יָדָת, עָשָׂר יָרִיעַת, וְזֹמְשָׁה יָרִיעַת, אַרְבַּע טַבַּעַת זָהָב, וְשֵׁשׁ אַמּוֹת, וְזֹמְשָׁה
עֲשָׂרָה אֲמָה, תִּשְׁעַ וְעֶשְׂרִים כֶּכֶר.

וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לְמוֹשֶׁה עֶשְׂרִים קְרָשִׁים (לד, כג)

וְעֲשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לְמוֹשֶׁה עֶשְׂרִים קְרָשׁ (כו, יח)

עֶשְׂרִים קְרָשִׁים או עֶשְׂרִים קְרָשׁ?

מפרש "הכתב והקבלה":

כשצווה על מלאכת המשכן יבוא במספר הכולל את העשירית בלשון אחדות ואמר
עשרים קרש, והוא הדרך הנהוג בלשוננו (כמ"ש בארבעים יכנו), וכאן הוזכר שלשה
פעמים בלשון רבים במספר הכולל העשיריות ואמר עשרים קרשים.

ויראה כשהמספר הוא מצורף ומחובר יחד כמו ימים ושנים שהם באים זה אחר זה השני
מיד בסור ראשון בלי הפסק בינתיים, אז יבואו העשיריות בלשון יחיד כמו זה שלשים
יום, זה לי עשרים שנה, זה ארבעים שנה, ולכן ב"תרומה" שמדבר מצווי מלאכת
המשכן, שבמחשבת המצווה המספר מצורף, לכן יבוא שם בלשון יחיד עשרים קרש.

אמנם כאן שמדבר מעשיית מלאכת הקרשים שיש ע"כ הרחק זמני בין תשלום קרש
לחברו שיתמהמה האומן בעשייתן זה אחר זה, ולהיותן נפרדות בזמן, לכן אמר כאן
בלשון רבים קרשים אף שהוא במספר עשיריות.

כלומר: בשלב התכנון וההוראות, בפרשת יתרומה, חושבים על כל הקרשים כאחד ואז נכתב יְעֲשֶׂוּם קְרָשִׁי, אבל בשלב הביצוע קיים הפרש זמן בין בניית קרש לחברו ולכן בפרשת יתצוהי נאמר – יְעֲשֶׂוּם קְרָשִׁים.

מילה בפרשה

בעלי מקצוע

מִלֵּא אַתֶּם זִכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלָאכַת זֹרְשׁ | וְזֹשֶׁב וְרָקָם בְּתַכְלַת וּבְאַרְגָּמֹן
בְּתוֹלְעַת הַשָּׁנִי וּבְשֵׁי וְאַרְגָּם עֲשִׂי כָּל־מְלָאכָה וְזֹשֶׁבִי מִזֹּשֶׁבֶת (לה, לה)

זֹרְשׁ – במשקל קָטַל = פתח בפה"פ, דגש חזק וקמץ בעה"פ. אך היות שהאות רי לא מקבלת דגש, הפתח בפה"פ התארך לקמץ.

וְזֹשֶׁב וְרָקָם ... וְאַרְגָּם – במשקל פועל – צורת הבינוני.

מפרש המלבי"ם:

חרש וחושב, חרש שייך באומנות משכיות עץ ואבן, שמשנה החומריום שעוסק בהם לפי צורך המלאכה, וחושב שייך באומנות האריגה והתפירה במחט שאינו משנה דבר רק מסדר ומוציא צורות.

ובזה יש שני מינים, רוקם הוא מעשה מחט, ואורג.

ובכל זה יש שני ענינים:

עשיית המלאכה שצריך הרגל ואומן ידיים, שעל זה אמר עושי כל מלאכה.
והמצאת חדשות בענין המלאכה שעל זה אמר חושבי מחשבות.

וַיִּכְלָא הָעָם מִהֵבִיא (לו, ו)

רש"י: וַיִּכְלָא – לָשׂוֹן מְנִיעָה.

מפרש "הכתב והקבלה":

אמנם לא היתה מניעת הבאתם לרצונם, דאם כן היה ראוי לומר להביא בלמ"ד, ועוד דממה שנאמר 'מרבים העם להביא' ידענו דבמניעת צווי משה היו מרבים והולכים, אלא 'ויכלא' הוא כפי עיקר הנחת שם כלא, בית הכלא (ירמי' ל"ז) שנמנעה היציאה ממנו באונם, כן ויכלא העם, נמנע מלהביא בעל כרחם ושלא לרצונם.

ומלת 'מהביא' טעמו שלא להביא, כדין התחברות מ"ם במקור הפעלים שיורה על השלילה, כמו ואחשוך אותך מחטוא, שלא לחטוא, כל שומר שבת מחללו, לבלי חללו. כלומר: מי השימוש שמצטרפת לצורת המקור תפקידה להורות על שלילה של הפעולה. לכן נאמר "מהביא" ולא "להביא".

ניבים ופתגמים בפרשה

וּבְזֹרֶשֶׁת אֲבִן לְמִלְאֵת וּבְזֹרֶשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מִלְאֲכַת מְזֻשָׁבֶת (לה, ג)

מלאכת מחשבת – מלאכה הדורשת מחשבה או מומחיות רבה וכישורים שכליים, יצירה מתוחכמת.

וְעָשָׂה בְּצִלְאֵל וְאַהֲלִיאֵב וְכָל־אִישׁ זְכָר־לֵב (לו, א)

חכם לב – אדם חכם ובעל רגש להבין.

עריכה לשונית: כוכבה גרסון